

UDVARI ELŐKÉSZÜLETEK
A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉS ÖSSZEHÍVÁSÁRA ÉS
A HABSURG NŐÁGI ÖRÖKÖSÖDÉS ELFOGADTATÁSÁRA.
A TITKOS KONFERENCIA ÁLLÁSPONTJA 1720-BAN*

KÖKÉNYESI ZSOLT
*Eötvös Loránd Tudományegyetem
Történeti Intézet*

VI. Károly császár egyik legfontosabb politikai célkitűzését képezte, hogy biztosítsa trónja öröklését elsőszülött lánya, Mária Terézia számára, amihez a Habsburg nőági örökösödés bel- és külföldi elfogadtatására egyaránt szükség volt. E szerteágazó történeti probléma legfontosabb összefüggései a nemzetközi és a hazai kutatás előtt egyaránt ismertek, ugyanakkor a kép számos új részlettel és árnyalattal gazdagítható, amint azt az elmúlt évtizedben, különösen Mária Terézia születésének háromszázadik évfordulója kapcsán megjelent új tanulmányok és monográfiák is jelezték.¹ A jelen közlemény célja, hogy új adalékokkal járuljon hozzá a *Pragmatica Sanctio* Magyar Királyságban való elfogadtatásához és az 1722–1723. évi pozsonyi országgyűlés előkészületeihez a Titkos Konferencia 1720. július 15-i ülése alapján készült uralkodói előterjesztés bemutatása révén.² A forrás nem csupán az előkészületek pontosabb megismerése miatt lehet érdekes a számunkra, hanem azért is, mert új információkat

* A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.

¹ E szerteágazó témához a teljesség igénye nélkül újabban lásd:

Stefan SEITSCHKEK: Die Anerkennung der Pragmatischen Sanktion in den Tagebüchern Karls VI. In: *Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts* 30 (2015), 77–96., Barbara STOLLBERG-RILINGER: Weibliche Herrschaft als Ausnahme? Maria Theresia und die Geschlechterordnung des 18. Jahrhunderts. In: *Weibliche Herrschaft im 18. Jahrhundert. Maria Theresia und Katharina die Große*. (Hg.): Bettina BRAUN/Jan KUSBER/Matthias SCHNETTGER. Bielefeld: Transcript Verlag 2020 (Mainzer Historische Kulturwissenschaften 40), 19–51., KÖKÉNYESI Zsolt: Mária Terézia trónra lép. Női uralkodók és legitimitásuk a kora újkori Európában. In: *Magyarország globális története a kezdetektől 1868-ig*. (Szerk.): LACZÓ Ferenc/VADAS András/VARGA Bálint. Budapest: Corvina 2023, 361–365., SZIJÁRTÓ M. István: A Pragmatica Sanctio és a magyar rendiség. In: *Jogtörténeti Szemle* 22/4 (2024) 55–60.

² Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA) Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA) Staatskanzlei (StK) Vorträge Kt. 23. Fol. 52–59. A forrást már Horváth Mihály is ismerte (HORVÁTH Mihály: *Magyarország történelme*. Budapest: Franklin Társulat 1873, VII, 108.), és bár az ülés ténye ismert volt a magyar történeti kutatás számára, az ott elhangzottakról eddig kevés konkrétum állt rendelkezésünkre. Vö. KÖKÉNYESI Zsolt: *Az udvar vonzásában. A magyar főnemesség bécsi integrációjának színterei (1711–1765)*. Budapest: L'Harmattan 2021 (Humaniórák), 300–301.

szolgáltat a Habsburg-udvar és a magyar rendek közötti érzékeny politikai kapcsolat működéséhez az 1710–1720-as évtized fordulója körüli időszakban.

Az 1669-ben életre hívott Titkos avagy Miniszteriális Konferencia (*Geheime Konferenz, Ministerialkonferenz*) a Habsburg Monarchia legmagasabb rangú tanácsadószervének számított, amelynek munkájára VI. Károly is uralkodása egésze alatt támaszkodott.³ A konferencia változó időközönként és meghatározott témákban ülésezett, rendszeres résztvevői pedig a konferenciaminiszterek voltak, akik egyúttal a legmagasabb bécsi kormányzervek vezetését is ellátták, de meghívásra további tanácsadókat is fogadhatott. A Titkos Konferencia elsősorban külpolitikai témákkal foglalkozott, de bármilyen stratégiai jelentőségű kérdésben véleményt formált, amelyben az uralkodó a segítségét kérte.

A konferencia 1720. július 15-én szűk körű ülést tartott, amelyen csupán négy miniszter vett részt, az elnök tisztségét herceg Savoyai Eugén (1663–1736) tábornagy, az Udvari Haditanács (*Hofkriegsrat*) elnöke látta el, mellette pedig még herceg Johann Leopold Donat von Trautson (1659–1724) császári főudvarmester (*Obersthofmeister*), gróf Philip Ludwig von Sinzendorf (1671–1742) osztrák udvari kancellár és – a Miniszteriális Bankdeputáció (*Ministerial-Banco-Deputation*), illetve a Titkos Pénzügyi Konferencia (*Geheime Finanzkonferenz*) elnökeként az udvari pénzügy- és gazdaságpolitika legfontosabb irányítójának számító – gróf Gundaker Thomas von Starhemberg (1663–1745) volt jelen, továbbá titkárként és referensként még báró Johann Georg von Buol (1656–1727) osztrák kancelláriai tanácsos segítette az ülés munkáját.⁴ A konferencián tehát VI. Károly kormányzatának legmagasabb rangú és legbefolyásosabb tanácsadói vettek részt, akik az uralkodó megbízásából bizonyára a kényes politikai témára – a pozsonyi diéta előkészítésére és a nőági örökösödés elfogadtatására – való tekintettel tanácskoztak a legszűkebb körben. Az ülésre magyar résztvevőt nem hívtak meg, ami azonban nem számított magától értetődő döntésnek, ugyanis néhány hónappal korábban, április 25-én Savoyai Eugén elnöklése alatt és Trautson, Sinzendorf, valamint Starhemberg miniszterek

³ Korábban a Titkos Tanács (*Geheimer Rat*) töltött be hasonló funkciót, azonban a titkos tanácsosok számának a megnövekedésével e testület már nem volt alkalmas eredeti szerepkörének a betöltésére. A konferencia I. Lipót alatti történetéhez lásd: Stefan SIENELL: *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*. Frankfurt: Peter Lang 2001 (Beiträge zur Neueren Geschichte Österreichs 17).

⁴ Az ülésre feltehetően Savoyai Eugénnél, még pedig a Belvedere kastélyában kerülhetett sor, ugyanis a tanácskozást – amikor nem az uralkodó jelenlétében tartották, miként történt ez például 1720. július 16-án, amikor VI. Károly jelenlétében a Favorita kastélyban üléseztek (ÖeStA HHStA Stk Vorträge Kt. 23. Fol. 46–47.) – az elnök rezidenciáján tartották. A július 15-i konferenciailés jegyzőkönyve azonban nem maradt fenn. Az előterjesztés vázlata ugyan megőrződött (ÖeStA HHStA Stk Vorträge Kt. 23. Fol. 48–51.), de a dokumentum nem tartalmaz többletinformációt a véglegesített változathoz képest. Mindkét forrás a Titkos Konferencia tagjainak közösen kialakított álláspontját tartalmazza, sajnos az egyes miniszterek véleményét nem ismerhetjük meg általa.

részvételével tartottak – magyarországi ügyekről és gazdasági kérdésekről – konferenciát, amelyre gróf Pálffy Miklós (1657–1732) nádort, gróf Illésházy Miklós (1653–1723) kancellárt, valamint gróf Esterházy Imre (1663/1664–1745) zágrábi püspököt is meghívták.⁵ A júliusi konferenciaülésre azonban a legszűkebb körben került sor, mivel a tanácskozás során a magyar elit bizalmának az elnyeréséről és a főméltóságokkal szembeni udvari politikáról is tárgyaltak.

Magyar főnemesek VI. Károly uralkodása alatt a Titkos Konferencia üléseire az 1719–1723 közötti időszakban kaptak a legtöbb alkalommal meghívást, ami jól tükrözi, hogy ekkor az udvar különösen érdekelt volt a magyar elittel való együttműködésben.⁶ Mindemellett érdemes megjegyezni, hogy VI. Károly – a szatmári béke szellemiségének megfelelően – a magyar rendekkel szemben igyekezett regnálása egésze alatt új típusú, az apja által alkalmazott kormányzati stílustól eltérő politikát alkalmazni, amelynek jelentőségére és részleteire Kalmár János számos kiváló publikációjában hívta fel a figyelmet.⁷ Az 1720-as évtized első éveiben a kormányzat figyelmét elsődlegesen a nőági örökösödés Habsburg Monarchián belüli elfogadtatása kötötte le. Eddigre egyfelől az udvar már sikeres módon felszabadult az 1716–1718 között vívott oszmán háború nyomása alól, másfelől pedig egyértelművé vált, hogy a trónutódlás kérdését rendezni kell. Az uralkodónak ugyan 1716-ban született fia, Lipót János főherceg, azonban ő fél éves korában meghalt, később pedig csak lányai születtek – 1717-ben Mária Terézia, 1718-ban Mária Anna (Lotaringiai Károly leendő felesége), majd 1724-ben a gyermekkorában elhunyt Mária Amália. VI. Károly sokáig reménykedett abban, hogy fiú örököse születik, de bátyjának, I. Józsefnek a példája az öröklés kérdésének a mielőbbi tisztázására sarkallta. A fiai és az ő utódaik közötti trónöröklési rendet I. Lipót már 1703-ban szabályozta az ún. kölcsönös öröklési szerződés (*Pactum mutuae successionis*), illetve az azt követő titkos családi megállapodás keretében, amelynek aktualizált változatát tíz évvel később, 1713-ban hozta

⁵ ÖeStA HHStA Stk Vorträge Kt. 23. Fol. 22. A konferencia munkáját Anton Joseph von Oetli (1671–1723), az Udvari Haditanács tanácsosa és referendáriusa, valamint Hunyadi László (†1724) magyar kancelláriai tanácsos és referendárius segítette. A konferencia előterjesztése nem őrződött meg, csupán az ülés jegyzőkönyve. Érdemes megemlíteni, hogy később bizonyos magyar főrendek bevonásával és mellőzésével egyaránt tartottak további konferenciaüléseket. Az előbbire jó példa az 1722. március 2-i ülés, az utóbbira pedig az 1721. július 13-i tanácskozás. Vö. Kökényesi (2021), 301–302., Gustav TURBA: *Die Grundlagen der pragmatischen Sanktion, I. Ungarn*. Leipzig/Wien: Franz Deuticke, 1911 (Wiener staatswissenschaftliche Studien 10), 1911, 285–289.

⁶ Kökényesi (2021), 286–287.

⁷ A szerző néhány kapcsolódó tanulmányát lásd: KALMÁR János: III. Károly magyar király kormányzási elveiről. In: *Európa vonzásában. Emlékkönyv Kosáry Domokos 80. születésnapjára*. (Szerk.): GLATZ Ferenc. Budapest: MTA Történettudományi Intézete 1993, 81–84., Uő: III. Károly és Magyarország 1711-ben. In: *Levéltári Szemle* 39/4 (1989), 44–50., Uő: Szatmár, 1711: vég, folytonosság, kezdet. In: *Századok* 146/4 (2012), 875–886.

nyilvánosságra az uralkodó.⁸ A cseh és az osztrák örökös tartományok túlnyomó többségében 1720-ban fogadták el formálisan a dinasztia öröklési rendjét, 1720 júliusát megelőzően (kronológiai sorrendben) már a felső- és az alsó-ausztriai, a karintiai, a stájer és a krajnai tartományi gyűlés is nyilatkozott az elfogadásáról, miként az év hátralevő részében pedig Görzben (ma: Gorizia), Gradiscában (ma: Gradisca d’Isonzo), Triestben, Prágában, Brünben, Boroszlóban (ma: Wrocław) és Innsbruckban is megszülettek a kapcsolódó határozatok.⁹ A magyar országgyűlés összehívásának a kérdése tehát igen szorosan illeszkedett abba a sorozatba, amelynek keretében a Habsburg Monarchia más országainak és tartományainak a rendjei is elismerték a *Pragmatica Sanctiót*. A rendek támogatása pedig nélkülözhetetlen volt VI. Károly tervének sikeréhez, valamint alkupozícióját a külföldi udvarokkal folytatott későbbi tárgyalások során is jelentősen erősítette.

Az uralkodó a regnálása alatti második pozsonyi diéta összehívására készült, amelyre – az 1715 óta eltelt mozgalmas időszaknak köszönhetően – egyre nagyobb igény mutatkozott nem csupán a rendek, hanem a kormányzat részéről is.¹⁰ A Titkos Konferencia 1720. július 15-i ülésének a miniszterei egytől egyig tapasztalt és tájékozott tanácsadók voltak, akik a magyarországi ügyekről is kiterjedt információkkal rendelkeztek, például Savoyai Eugén nemcsak a Magyar Királyság oszmán uralom alóli visszafoglaló háborúiba kapcsolódott be aktív módon, hanem magyar indigenátussal és magyarországi birtokokkal is rendelkezett, szoros kapcsolatban állt több magyar főúri famíliával, valamint az udvar kül- és hadügyi politikájának meghatározó formálójaként az ország helyzetére is alapos rálátással bírt.¹¹ Nem különben Gundaker Thomas von Starhemberg is igen kiterjedt információkkal rendelkezett a Magyar Királyságról – számos konferenciaülésen formált véleményt magyarországi ügyekről –, nem véletlen, hogy az uralkodó a következő pozsonyi országgyűlésre

⁸ Az új öröklési rend a következő volt: VI. Károly gyermekei születési sorrendben, oly módon, hogy a fiú örökös megelőzi a lányokat, majd I. József lányai születési sorrendben, utánuk I. Lipót lányai és leszármazottai, végül a dinasztia további oldalági tagjai következtek. A házi törvény azt is szabályozta, hogy a Habsburg Monarchia országainak feloszthatatlanul (*indivisibiliter*) és elválaszthatatlanul (*inseparabiliter*) kell öröklődniük. A *Pragmatica Sanctio* történetéhez és elfogadásához bővebben lásd: Gustav TURBA: *Die pragmatische Sanktion mit besonderer Rücksicht auf die Länder der Stephanskronen. Neues zur Entstehung und Interpretation 1703–1744*. Wien: Manz 1906, *Die pragmatische Sanktion. Authentische Texte samt Erläuterungen und Übersetzungen*. (Hg.): Gustav TURBA. Wien: Schulbücher-Verlag 1913., CSEKEY István: *A magyar trónöröklési jog. Jogtörténelmi és közjogi tanulmány oklevélmellekletekkel*. Budapest: Athenaeum 1917.

⁹ Turba (1913), 94–124.

¹⁰ Az előző diéta történetének kiváló feldolgozását lásd: KALMÁR János: *Az 1708–1715. évi országgyűlés történetéhez* s. l. 2007 (habilitációs disszertáció). A szerzőnek itt szeretném megköszönni, hogy a kéziratot a rendelkezésemre bocsátotta.

¹¹ Személyéhez bővebben lásd: OROSS András: *Európa GÉNiusza. Savoyai Eugén élete és kora (1663–1736)*. Pécs – Budapest: Kronosz 2019 (Sziluet. Korszerű történelmi életrajzok).

királyi biztosi megbízást adott neki.¹² A Buol kancelláriai tanácsos által összeállított július 20-án kelt előterjesztésből megtudhatjuk, hogy a konferencia tagjai az aktuális magyarországi helyzetről alapvetően két módon tájékozódtak. Egyfelől áttekintették az előző országgyűlés során, az átfogó reformtervezetek kidolgozására felállított bizottságok (*Systematica Commissio*) jelentéseit és az általuk készített különféle dokumentumokat – noha ezen bizottságok munkája az újabb oszmán háború miatt félbemaradt –,¹³ másfelől pedig Esterházy Imre zágrábi püspök véleményét a leendő diéta előkészületeivel kapcsolatban külön is kikérték. Bizonyára nem véletlen, hogy a Titkos Konferencia éppen Esterházy Imre meglátásaira volt kíváncsi, aki az udvar iránti lojalitását már oly módon is bizonyította, hogy 1712-ben a horvát rendi gyűlésen elérte a Habsburg nőági örökösödés támogatásának a megszavazását – noha a *Pragmatica Sanctio* kihirdetése előtt ez az udvar számára még inkább kellemetlen politikai helyzetet teremtett.¹⁴

A konferenciaülés részben arra a kérdésre kereste a választ, hogy mikor kellene a pozsonyi országgyűlést összehívni, legfőképpen pedig arra, hogy a diétát megelőzően milyen előkészületeket szükséges megtenni. Esterházy püspök meglátása szerint a diétát már a jövő év májusában vagy júniusában össze lehetne hívni, elhalasztását két ok esetén tartotta fontosnak. Egyfelől, ha „*vallásháború*” (*Religionskrieg*) törne ki,¹⁵ másfelől, ha megbízható hírek érkeznének arról, hogy a királyság rendjei nem akarnának hozzájárulni a Habsburg nőági örökösödés elfogadásához, és helyette a szabad királyválasztási jogukhoz ragaszkodnának.¹⁶ Egyik eshetőséget sem tartotta azonban valószínűnek. A tanácskozáson részt vevő miniszterek azonban úgy vélték,

¹² Gazdaságpolitikai tevékenységéhez, kiváltképp a 18. század első évtizedében lásd: Brigitte HOLL: *Hofkammerpräsident Gundaker Thomas Graf Starhemberg und die österreichische Finanzpolitik der Barockzeit (1703–1715)*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1976 (Archiv für österreichische Geschichte 132).

¹³ A bizottsági munkálatokhoz bővebben lásd: KÓNYI Mária: Az 1715–22. évi rendszeres bizottság javaslatai. (*Systema politicoeconomico-militare*). In: *A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve*. 2 (1932), 137–182.

¹⁴ Esterházy pályafutásához és politikai tevékenységéhez lásd: FORGÓ András: *Egyház – Rendiség – Politikai kultúra. Papok és szerzetesek a 18. század országgyűlésein*. Budapest: Szent István Társulat 2017, 129–157.

¹⁵ A forrásban ugyan a „*birodalom*” (*Reich*) kifejezés szerepel, azonban Esterházy valószínűleg a Magyar Királyságra gondolhatott, az előterjesztés pedig később is hivatkozik ily módon az országra. A Rákóczi-mozgalom után ugyan újabb felkelés nem tört ki, de ennek számbavétele jól mutatja, hogy bizonyos körökben tartottak attól, hogy lappangó feszültségek akár újabb fegyveres konfliktushoz vezethetnek, még ha ezt nem is tartották túl valószínűnek.

¹⁶ A magyar rendek az 1687. évi országgyűlés 2. és 3. cikkelyében ugyan lemondtak – az osztrák, kihalásuk esetén pedig a spanyol – Habsburgok javára szabad királyválasztási jogukról, de csupán a dinasztia férfi tagjai javára (lásd: *Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár: 1000–1895. 1657–1740. évi törvények*. [Szerk.]: MÁRKUS Dezső. [Ford.]: TÓTH Lőrinc. Budapest: Franklin Társulat 1900, VI, 335–337.), ezért az udvar részéről indokolt volt az óvatosság, kiváltképp a Rákóczi-mozgalom utáni időszakban, amikor a kormányzat és a rendek között még idő kellett a kölcsönös bizalom megszilárdulásához.

hogy a megfelelő előkészületek elvégzése érdekében célszerű lenne az országgyűlést a két szélsőséges esemény bekövetkezésétől függetlenül is későbbre halasztani. A Titkos Konferencia a diéta összehívása előtti legszükségesebb intézkedéseket az alábbi hat fő pontban foglalta össze.

1. Az előző diéta során kiküldött bizottságok kezdjék meg ismét munkájukat. Egyes ügyek költséges bizottsági munka nélkül, királyi rendeletek útján is rendezhetők, például a bányavárosok kincstári vitái vagy a malomkövekkel kapcsolatos kérdések.¹⁷ Más esetekben – mint az osztrák tartományok menti határkorrekció és az igazságszolgáltatás reformja – a bizottsági munka folytatása elengedhetetlen. Vannak azonban olyan ügyek is, például a lengyelországi határkiigazítások, amelyek külső tényezőktől függenek, így a diétát megelőzően nem intézhetők. A fennmaradó ügyek pedig a török háború és a pestisjárvány miatt szenvedtek halasztást, ami ellen a rendeknek sem lehet kifogásuk.

A Magyarországon állomásozó katonasággal kapcsolatos panaszok és visszaélések ügyében fontos előzetes intézkedéseket kell az Udvari Haditanács révén megtenni. A közigazgatási, katonai és gazdasági visszaélések orvoslására felállítandó bizottság a diéta előtt kezdje meg munkáját, s abban magyarok mellett az uralkodó által delegált tanácsosok is kapjanak helyet. Előnyös volna, ha a bizottság elnöki tisztét egy kiküldött titkos tanácsos töltené be. Mivel azonban e pozíciót jelenleg gróf Csáky Imre (1672–1732) bíboros látja el,¹⁸ aki a titkos tanácsosok között előkelő helyet foglal el, maradjon nála az elnökség. A bizottságba ugyanakkor szükséges olyan magyar indigenátussal bíró titkos tanácsost küldeni, aki az uralkodó szándékával és az ország érdekeivel összhangban intézi az ügyeket. A bizottság felállítása a magyarok bizalmát erősítse, és mutassa, hogy a bécsi udvar valóban szívén viseli panaszait és az ország ügyeit. Munkálkodása kezdődjék ugyan a diéta előtt, de ne záruljon le, hogy a rendek a várhatóan számukra nem mindenben kielégítő döntések miatt ne állhassanak elő újabb sérelmekkel az országgyűlésen.

2. Törekedni kell arra, hogy mindkét érseket, a nádort és a főurakat kedvező eszközökkel és ígéretekkel az udvar szándékának támogatására kötelezzék. Meglátásuk szerint ehhez nagymértékben járulna hozzá, ha az uralkodó személyesen is megszólítaná ezeket a főurakat. Továbbá ugyancsak hasznosnak bizonyulna, ha a megüresedett egyházi és világi hivatalokat, illetve különféle javadalmakat egyelőre nem töltenék be, így a pályázók abban a reményben maradnának, hogy a kinevezést a diétai szereplésük révén nyerhetik el.

¹⁷ A malomkövek árának a korábbi szabályozásához lásd: 1715/90. törvénycikk. Márkus, 509.

¹⁸ Csáky pályájához bővebben lásd: MÁLNÁSI Ödön: *Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora (1672–1732)*. Kalocsa: A gróf Csáky család kiadása 1933.

3. Különösen szükségesnek tartották egy rátermett személynök kiválasztását, ugyanis a regnáló személynök, Horváth-Simoncsics János már a nyolcvanadik életévét is betöltötte. A megfelelő személynök pedig nélkülözhetetlen az alsótáblai tárgyalások sikeréhez.
4. A főispánok lássák el a vármegyei követeket az udvar szándékának megfelelő követutasításokkal, és hangolják ennek megfelelően kedélyüket is. Emellett, a minden eshetőségre való felkészülés érdekében, fontosnak tartották, hogy minden megbízható eszközt igénybe vegyenek annak kiderítésére, milyen megbízatást fognak ténylegesen kapni a követek a női örökösödés ügyében.
5. Úgy vélték, hogy igen előnyös lenne, ha a társadalom nem katolikus tagjait megnyerhetnék egyrészt kedvező bánásmóddal és a régi vallási sérelmeik enyhítésével, másrészt pedig minden újonnan okozott sérelem elhárításával.
6. Felmerült a kérdés, hogy a diétai meghívóban szerepeljen-e a női örökösödés ügye. Esterházy püspök előzetesen amellet érvelt, hogy a lehetséges intrikák elkerülése érdekében célszerű volna kihagyni a meghívókból, s az országgyűlésen az ügyet a felsőtábla javaslata alapján vigyék az alsótábla elé. Ezzel a püspöki állásponttal azonban a konferencia nem értett egyet, mert így a követek könnyen kibúvót találhatnának arra hivatkozva, hogy nem kaptak megfelelő utasítást. A konferencia szerint a kérdés előzetes elhallgatása amúgy is csak bizalmatlanságot szülne.

A Titkos Konferencia meggyőződése szerint mindezen intézkedések végrehajtása után sikeres kimenetelű országgyűlés várható. Szükségesnek tartották továbbá hasonló előkészületek megtételét az Erdélyi Fejedelemségben is, ahol a Rákóczi-kapcsolatok következtében különös körülménnyel kell eljárni. VI. Károly mindenben egyetértett a konferencia véleményével, hangsúlyozta az előkészületek szükségességét, ugyanakkor kiemelte, hogy az eljárás módját a jövőbeli külső politikai körülményekhez kell igazítani.

A diéta összehívására végül szűk két évvel később került sor, gondos előkészületeket követően. Az 1722–1723. évi pozsonyi országgyűlés az udvar és a magyar rendek többsége számára is beváltotta a hozzá fűzött reményeket. A Habsburg nőági örökösödés a magyar törvények közé becikkelyezésre került, emellett az ország fejlesztése szempontjából olyan jelentős reformokat fogadtak el, mint a helytartótanács felállítása és az igazságszolgáltatás átalakítása. Az előkészítő munkálatok kétségkívül fontos szerepet játszottak a diéta sikerében. Bár a Titkos Konferencia 1720. július 15-i ülésén magyar tanácsos nem vett részt, a miniszterek nem az ország érdekeivel ellentétes javaslatokat fogalmaztak meg, hanem a tényleges reformok és a finom politikai módszerek alkalmazása mellett köteleződtek el.¹⁹

¹⁹Hasonló előkészítő stratégiát más országgyűlések esetében is megfigyelhetünk, például az 1751. évi országgyűléshez lásd: NAGY János: *Rendi ellenzék és kormánypart az 1751. évi országgyűlésen*. Budapest:

Forrásközlés²⁰

A Titkos Konferencia 1720. július 15-i ülése alapján készült
uralkodói előterjesztés
(ÖStA HHStA StK Vorträge Kt. 23. Fol. 52–59.)

Referat vom 20. Julii 1720.

Weg stabilierung der Weiblich Succession in Hungarn, und des derathalben auszu-
schreibenden Landtages in diesem Königreich

Allegrnädigster Kayßer, König, und Herr Herr.

Unterm 15te dieses hat sub Praesidio des Prinzen Eugeni v[on] Savoyen²¹ die engere Conferenz nemblich der Fürst v[on] Trautsohn,²² mit dem Hof-Canzlern Graffen v[on] Sinzendorff²³ und Graffen v[on] Starhemberg,²⁴ über die künfftige Hungarische Diaeta, in welcher die weibliche Succession in dortigem Königreich per Legem Publicam vest zu setzen, solle gehandelt werden, geratschlaget. Und vorderst jene Commissiones, welche in der letztern Diaeta zu erledigung zerschiedener materien zwar angeordnet – seithero aber oder gar noch nicht vorgenommen – oder doch noch nicht geendet worden. Nebst dem besonderen Voto des Bischoffens v[on] Agram,²⁵ so er in sachen abgegeben, vorgenommen und in Quastione: an Diaeta celebranda?²⁶ keinen anstand gefunden, sondern durchgehends erachtet worden, daß selbe auf den Monath May oder Junii künfftiges Jahrs aus zusetzen und zu dem ende die gewöhnliche Invitoriae drey Monath zuvor an die Status et Ordines Regni aus zufertigen wären. Ausser²⁷ es thette

Budapesti Főváros Levéltára – Mika Sándor Egyesület 2020 (Disszertációk Budapest Főváros Levéltárából, Acta Historica Societatis De Alexandro Mika Nominatae Series III. 1), 40–54.

²⁰ A forrást betűhű átirásban közlöm. A ma már nem használt, történeti tipográfiában előforduló karaktereket, így a diakritikus „y”-t és hasonló régi tipográfiai jeleket nem különböztettem meg. A helyesírási hibákat – például a „genung” a „genug” helyett vagy a „zerschiedener” a „verschiedener” helyett – változtatlanul hagytam, és külön nem hívtam fel rájuk a figyelmet. A szöveg nagybetűs kiemeléseit megőriztem, valamint személy-, intézmény- és földrajzi nevek, továbbá mondatkezdések esetén szisztematikusan alkalmaztam a nagybetűs írásmódot, még akkor is, ha a forrásban nem szerepelt. A központosítást minimálisan módosítottam, hogy a szöveg a mai olvasó számára könnyebben befogadható legyen. A rövidítéseket és egyéb kiegészítéseket kapcsos zárójelben jelöltem.

²¹ Herceg Savoyai Eugén (1663–1736), az Udvari Haditanács elnöke.

²² Herceg Johann Leopold Donat von Trautson (1659–1724) császári főudvarmester.

²³ Gróf Philip Ludwig von Sinzendorf (1671–1742) osztrák udvari kancellár.

²⁴ Gundaker Thomas von Starhemberg (1663–1745), a Miniszterialis Bankdeputáció és a Titkos Pénzügyi Konferencia elnöke.

²⁵ Gróf Esterházy Imre (1663/1664–1745) zágrábi püspök, leendő esztergomi érsek.

²⁶ Aláhúzva: „an Diaeta celebranda”.

²⁷ Aláhúzva: „Ausser”.

indessen im Reich ein Religions-Krieg, so man doch nicht hoffen will, ausbrechen, oder man hette vorläuffig gewisse und sichere nachricht, daß die Stände des Königreichs in die Weibliche-Succession keines wegs willigen – sondern vielmehr auf behauptung einer freyen Wahl vest stehen wollten, welche widersetzlichkeit zwar von denen Magnaten des Reiches, wenigst öffentlich nicht geglaubt, wohl aber von der Unteren Taffel, das ist von denen Ablegatis deren Gespanschaften und Stätten besorget wird, durch welche die Magnates ohne das ihre heimbliche absehen dextere aus zuführen wissen und pflegen.

Sollte nun ein- oder anderer aus jetz erzellten Zweyen Zufällen wieder besseres vermueten sich ereignen, wäre nach der gehorsambsten Deputation allerunterthänigsten meinung nicht nur rathsamer, sondern in alle weg nöthig, die Diaeta bis auf bessere Zeiten einzustellen. Wie aber zu glücklicher ausführung dieses grossen Werckhs eine absonderliche vorsichtigkeit erforderet wird. So hat man zu dem ende nachfolgende Praeparatoria oder vorläuffige vorberaithungen nöthig zu sein erachtet, daß

Imo. jene in der letzten Diaeta angeordnete Commissiones, in so weits es thuen – und möglich, noch vor der bevorstehende Diaeta vollzogen – oder wenigst in gang und zum stand gebracht werden. Und da man nun bey untersuechung dieser Commissionen befunden, daß einige alß die Cameral-Differenzen in denen Berg-Stätten item wegen der Mühl-Steinen, von so geringer achtung, daß selbe ohne so Kostbahre Commissiones durch einzige König[iche] Decreta können abgethan werden. Anderer aber alß die perambulatio metarum gegen Öesterreich, item die Neuer Justizeinrichtung in Königreich inmittelst schon würnbhlich wären zum stand gebracht worden. Hingegen andere alß die Rectificatio metarum gegen Pohlen cum ab alieno dependeat arbitrio so bald ohnmöglich könnten vorgenommen werden. Endlich andere wegen des seithero eingefallenen Türckhischen Kriegs und der laydigen Pest nothwendig haben müessen verschoben werden, so daß die Hungarn wegen noch nicht vollzogener solcher Commissionen keine gegründte Ursach zu klagen hetten. So ist doch aber für nöthig und allerdings ohnumbgänglich erachtet worden, interim auf ein provisionale anzutragen, damit die wieder die Miliz vorkommende Klagen und Excessen in instanti im Königreich könnten abgethan werden, welches Euer Kay[serlicher] May[estäts] HofKriegsrath am besten an die Hand zu geben wissen wird. Und anbey, daß jene Commission, welche super emendandis abusibus, so der Hungarer meinung nach in das Politicum, Militare und Oeconomicum Regni eingeschlichen und denenselben vor anderen sehr anligen, noch vor der Diaeta aus denen bereits benennnden Hungarischen Subjectis mit Zusetzung einiger Räthen von seithen Euer Kay[serlichen] May[estät] / wie es der Articulus vermag/ angeordnet wurde.²⁸ Und so es sich ohne Contradiction oder ohnglimpff thun liesse, könnnte man trachten, einen so graduierten Kayserlichen Geheimben Rath zu benennen, der natürlicher weiß das Praesidium führnte, so sich aber

²⁸ 1715/59. törvénycikk 3. bekezdése. Márkus, 487.

dises wie es zu vermuthen nicht thuen liesse. Theylß weylen der Cardinal Czaki²⁹ das Praesidium hat, theylß auch weylen Er in der Geheimben Raths-Ordnung Ziemlich weit hervor kommet, alß wird genueg sein, daß man ex parte Euer Kay[serliche] May[estät] inter alios auf einen Geheimben Rath antrage, der das indigenat in Hungarn hat, auch sonsten solche experienz und qualiteten besitze, der in dieser Commission nach Euer Kay[serlichen] May[estät] intention und besten des Königreichs wisse die sachen dextere einzulathen, wie es mit grosser frucht durch Euer Kay[serliche] May[estät] benendte in Systemate juridico geschehen. Dieses wird denen Hungarn einen guten muth machen und ihnen dardurch gezeiget werden, daß der Hof ihre eygener- und des Reichs anligenheiten zu Herzen fassen und denenselben ehestens abzuhefffen ernstlich gestimet seyn. Es könnthe aber dennoch die Handlung dieser Commission also gelathet werden, daß selbe vor der Diaeta, wie erwehnet, zwar angestellt – doch aber nicht geendet – sondern über selbe hinaus gefliessen doch ohnvernembst verzögeret wurde, umb dardurch zu vermeyden, daß die Hungarn wieder den ausschlag dieser Commission der ihnen schwährlich in allen stückhen vergnüeglich sein wird. In der Diaeta nicht neuer einwürff und beschwärde wegen, welches dem die Üble würckung haben wurde, daß an statt ihre Gemüther zu einem favorablen Schluss in dem Haupt-Successions-werckh zu disponieren, sie vielmehr verbitteret und zu fassung windieger Rath-Schlüssen veranlasset werden dürffen. Die Anstellung dieser Commission wäre also denen Hungarn zu notificieren, zumahlen aber auch denen Beschwården, welche sie vorderst circa Militaria führen, wie gemeldet, von nun an möglichster Dinge abzuhefffen.

Nachdem nun durch diese und andere veranstaltungen und eüsserlichen demonstrationes, deren man umb die Gemüther dieser Leuthen zu deviniciieren, keine unterlassen sollte, die Gespannschafften, Adel und Stätte auf eine gute neigung und willen herbey gebracht hette. So wäre

2do. sich zu bearbeithe, daß man beede Erz-Bischöffe, den Palatinum, und gesambte übrige Magnates Regni durch allerhand annemmliche Mittel, Gnaden, Hoffnung, Versprechen und gute Wortt zu secundierung Euer Kay[serlichen] May[estät] Allernädigster intention einlatihen und verbinden möchte. Worzu Euer Kay[serliche] May[estät] durch mündtliche ansprach derenselben das meiste, darzu aber auch nicht wenig beytragen wurde, wann die jetz vacierende oder noch vor der Diaeta eröffnende Gheist- und weldtliche Beneficia et Officia Regni sogleich nicht vergeben, sondern deren ersetzung bis dahin verschoben und also ein jeder aspirans in der Hoffnung gelassen und dardurch angehalten wurde, der verhoffenden Gnade durch eine ohntadelhaffte aufführung bey der Diaeta sich würdig zu machen. So ist auch

3tio. vornemblich nöthig erkennt worden, daß man bedacht seye einen wohl affectionierten Personalem nach abgang des gegenwertigen welcher das achtzigste

²⁹ Gróf Csáky Imre (1672–1732) kalocsai érsek és bíboros.

Jahr schon zumuth geleet,³⁰ zu constituieren, sich des Personalis wegen seines bey der Untren Taffel habend[en] ansehens. Und ingleichen

4to. der Ober-Gespannen zu versichern, damit die Ablegatos der Gespanffschafften nach des Hofes absichten favorabiler instruieren machen und deren Gemüther in antecessum nach Euer Kay[serlichen] May[estät] allergnädigste[r] intention praedisponieren können. Dann wann, wie oben vermeldet diese Ablegati der Gespannschafften wiederig instruiert ad Dietam kommen sollten, man deren haltung ehender einzustellen als sich einer gewissen negativa zu exponieren hette. Dahero die gehorsambste Deputation des allerunerthänigsten einrathens wäre, daß man alle Mittel anzuwenden hette, umb die verlässliche nachricht zu erlangen, wie eine jede Gespannschafft ihre Ablegatos in diesem Successions-Werckh eigentlich instruieren thette, umb sich gestallten sachen nach darnach zu verhalten. Weiters und pro

5to. hat man geglaubt sehr vortrüglich zu sein, daß auch die A catholici im Königreich durch gelientes Tractament und Mildterung sowohl ihrer allten Religions-Beschwährden alß abwendung aller neuer verliehene beylaydigungen gewinnen weden. So dann ist

6to. Super Invitatorys die Frag entstanden, ob in denenselben eine deutliche meldung von diesem Weiblichen Successions-Werckh geschehen solle? oder nicht. Der Bischoff von Agram hat hierzu anlaß gegeben, welcher in seiner überreichten Schriff der meinung ist, daß man in denen Invitatorys von dieser abziehenden Weiblichen Succession umb allen vorläuffigen Cabalen vorzubauen keine expresse meldung thun, sondern die sach auf die Dietam selbst ankommen und erst alß dann das geschäft der Unteren Taffel durch die Obere auf gewisse von ihm vorgeschlagener weiß vortragen lassen solle, wovon Er einen guten ausschlag hoffet.

Es hat aber die gehorsambste Deputation beobachtet, daß so gut auch des Bischoffens meinung bey diesem seinen vorschlag sein mag, So mißlich hingegen derselbe seye, indem man durch dergleichen auslassung denen Ablegatis deren Gespannschafften und Stätten ja paratissimam excusationem sich über dieses durch die Diaeta zu stabiliren suchende Weibliche Successions-Geschäft vernommen zulassen an die Hand gebete, da sie alsogelich defectum instructionis welche ex ipso tenore der Invitatorien mus hergenommen werden, allegieren wurden. Neben dem dergleiche affectierte hinterhaltung bey ihnen nichts alß mißtraueren – als ob man von ihnen ihre beystimmung mit liß erkünstlen wollte, verursachen wurde, so dem Hauptwerckh schlechten vorschub geben dörfte, daß also nach ohnmaßgeblichster meinung der gehorsambsten Deputation in denen Invitatorys dieses Weibliche Successions-Werckh auf alle weise deutlich zu exprimiren zumahlen die Einwilligung aller übriger ErbKönigreich und Länder, welche alle man bis dahin zu erlangen hoffet, darinen anzuführen wäre. Was bishero von dem Königreich Hungarn und dessen Ständen

³⁰ Horváth-Simoncsics János 1708-tól 1723-ban bekövetkezett haláláig viselte a személynöki tisztséget.

erwähnet worden, eben dieses wäre auch gegen dem Fürstenthumb Siebenbürgen und wegen des Ragoczischen anhangs. Fast noch mit mehrerer behutsambkeit zu beobachten, wie dann an die Siebenbürgische- von dieser Geheimben HofCanzley ein gleiches Intimatum, wie an die Hungar[ischen] dieser sachen halber ergangen.

Sollte nun dieses wichtige Geschäft auf künftiger Diaeta einen wie zu hoffen glücklichen ein- und fortgang gewinnen, so zweifelt man nicht, die Stände werden ihrem Consens mehrere- vermuthlich auch beschwährliche Conditiones anhängen wollen. Es wird aber damahlen zu erwegen sein, ob? und was man ihnen davon eingestehen könne, oder wolle.

Und dieses seind, jene Praeparatoria oder vorläuffige Zuberrathungen, welche die gehorsambste Deputation vor der angehenden Diaeta zu verfügen allerunterthänigst darvor halltet. Jedoch.

[Az uralkodó lapszéli megjegyzése]³¹

Placet in toto. Ehe man aber wirklich zu der dieet die handt anleg, müssen nicht allein die dispositiones alle gemacht, sondern auch noch gesehen werden, wie die weltlag alsdan sein, umb zu sehen, ob rathsamb dar[ein?] weyter vorzugehen.

Carl

[lap alján dátum és ellenjegyzés]
den 20ten Julii 1720.

Buol³²

COURT PREPARATIONS FOR CONVENING THE HUNGARIAN DIET AND SECURING ACCEPTANCE OF THE HABSBURG FEMALE SUCCESSION: THE POSITION OF THE SECRET CONFERENCE IN 1720

This study examines the Habsburg court's preparations for convening the Hungarian Diet and securing acceptance of the Habsburg female succession. Emperor Charles VI sought to ensure the inheritance of his throne for his eldest daughter, Maria Theresa, requiring domestic and international approval of the Pragmatic Sanction. The 15 July 1720 meeting of the Geheimen Konferenz (Secret Conference) convened in a narrow

³¹ Itt szeretném köszönetemet kifejezni Franz Stefan Seitscheknek, hogy segített VI. Károly kézírásának összeolvasásában és néhány nehezen kivehető rész megnyugtató tisztázásában.

³² Báró Johann Georg von Buol (1656–1727) osztrák kancelláriai tanácsos.

circle and included Prince Eugene of Savoy (presiding), Prince Johann Leopold Donat von Trautson, Count Philip Ludwig von Sinzendorf, and Count Gundaker Thomas von Starhemberg. For the sake of proper preparation, the Conference decided to postpone the Diet.

The Conference emphasized that the Rákóczi War of Independence had left a sensitive political environment, requiring a careful, compromise-based policy to secure the support of the Hungarian estates, particularly the elite. Preparatory work needed to include the continuation of committees appointed after the previous Diet to draft and advance actual reforms, addressing ongoing administrative, military, and legal issues. Additionally, six further measures were outlined to ensure a successful Diet, including securing high-ranking support, effective leadership in the lower chamber, oversight of envoys' mandates, and careful management of religious and political sensitivities.

These preparatory steps were crucial for the 1722–1723 Diet's success, which formally incorporated female succession into Hungarian law and enacted significant reforms, including the establishment of the Governing Council and judicial reorganization. The study also publishes the complete original 1720 imperial proposal, providing a primary source for the Habsburg court's strategy and its interaction with the Hungarian estates.